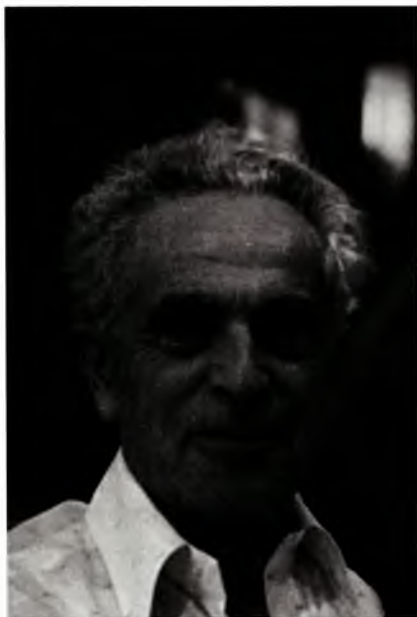

גרשון ברגסון: חוקר, עורך ומחנך

גרשון ברגסון

נראה שאין צורך להציג את גרשון ברגסון. ברגסון הוא אחת מדמויות המפתח בספרות הילדים הישראלית. הוא אחראי לעשרות רבות של פרסומים בנושא ספרות ילדים ונוער: הוא כתב ספרי מחקר על אודות ספרות הילדים העברית, ערך ספרים ומקראות לילדים וכתב עשרות מאמרים בנושא. ספריו העוסקים בספרות ילדים הם: שלושה דורות בספרות הילדים העברית, שראה אור בשנת 1966, והיה מחקר חלוצי בתחום ספרות הילדים העברית, קורצ'ק סופר ילדים (1978), צחוק בין הקמטים (1987), מצא את הנושא: נושאים יחודיים בספרות הילדים ונער (1997). כמו כן הופיעו בעריכתו חוברות כגון: דו קיום בשלום, ירושלים כשיר וכסיפורת, כצאן בין זאבי לילה, כיצד אנו חיים ומבלים ועוד.

בנוסף פרסם ברגסון גם ספרים רבים בתחום החינוך: המנהל בכיתת-ספרו (ביחד עם א. מלמד, 1963), מערכת שיעורים בכיתה-הספר (1970), תורה לילד: כראשית, שמות, ויקרא (ביחד עם ירחמיאל וינגרטן 1976). הפעמון מצלצל והפסקה אין (1980), כאומר וכשיח, לקט ספרותי לכיתה-הספר היסודי (בשיתוף עם ירדנה הדס ומרגלית שליין, 1985).

בשנות השישים הקים גרשון ברגסון את המחלקה ל"ספרות ילדים ונוער" במשרד החינוך, מחלקה שנועדה לקדם את ספרות הילדים והנוער במערכת החינוך. המחלקה הוציאה לאור ספרי קריאה לילדים, הקימה את פרויקט "הספר הטוב במחיר מוזל", במסגרתו נמכרים לבתי-הספר ספרי קריאה במחיר מסובסד, והוציאה לאור את ספרי קריאה לילדים – הקמלוג המנומק, שהוא קטלוג הכולל

רשימה של ספרי קריאה מומלצים. שני מפעלים חשובים נוספים של גרשון ברגסון בתחום ספרות הילדים הם הקמת ועדת הפרסים על־שם זאב אהרון "פרס זאב", והקמת כתב־העת ספרות ילדים ונוער. החוברת הראשונה של כתב־העת ספרות ילדים ונוער ראתה אור בסיוון תשל"ד (יוני 1974). ברגסון היה העורך הראשון של כתב־העת, ובמערכת הראשונה ישבו לצדו אלכס זהבי וד"ר אסתר טרסי. בהמשך הצטרפה כחברת מערכת ד"ר מנוחה גלבע. כתב־עת זה, הרואה אור ארבע פעמים בשנה זה 24 שנה ברציפות, הוא תופעה יוצאת־דופן בנוף מחקר ספרות הילדים בארץ. לאורך השנים שימש כתב־העת במה, לעתים יחידה, לכותבים בתחום מחקר ספרות הילדים. ואכן, מיטב העוסקים בתחום פרסמו בו את מחקריהם, ואיך־ספור עניינים הקשורים בספרות ילדים נידונו מעל דפיו. את אריכות ימיו של כתב־העת ואת העובדה שראה אור באופן סדיר כל־כך יש לזקוף לזכותו של ברגסון עצמו, שבגיל 84 ממשיך לערוך את כתב־העת ואף מפרסם בכל גיליון כמעט מאמר פרי עטו.

דבר העורך בחוברת הראשונה של ספרות ילדים ונוער, מאי 1974

ספרות הילדים והנוער שלנו לא זכתה עד היום לכמה מיוחדת, אך מערכת הבעיות הקשורה בה מחייבת תשומת־לב מיוחדת ועיון מיוחד. כתב־העת שלפנינו בא לספק צורך זה. מטרתנו להביא חומר עיוני, מחקר, דברי־ביקורת, ניתוחים־ספרותיים והצעות מתודיות לציבור הנתון לסוג ספרותי זה. החוברת שלפנינו היא ניסיון ראשון בארץ בתחום זה, ואנו מזמינים את ציבור הסופרים, המבקרים, המחנכים – והורים ככללם – להשתתף בהרחבתו ובפיתוחו. לידתה של החוברת הראשונה לא היתה קלה, אך אנו מאמינים שיעלה בידינו להעשיר את החוברות הבאות בתוכנן ובצורתן. אנו מתכוונים להתמיד במדורים שהתחלנו בהם ולהוסיף עליהם מדורים חדשים, כגון: למורה הספרן; טיפוח הקריאה החופשית; ספריית בית־הספר; עיצוב הספר ואיורו; מידע על ספרות־ילדים בעולם. כתב־עת זה יהיה פתוח לכל המחנכים המעוניינים לבטא את מחשבותיהם ורעיונותיהם בשדה ספרות הילדים והנוער, ונשמח לעיין בהערות ובהצעות לשיפורו. אנו מבקשים לשרת את ציבור המחנכים וההורים המתלבט בבעיות הקריאה של חניכיהם ובניהם ולהקל עליהם את ההערכה והברירה. ספרות־הילדים והנוער התרחבה בתקופה האחרונה ויש לסייע בידי הילד ומוריו־מדריכיו למצוא את דרכם בשפע זה המביך לעתים. בדורנו, דור הרדיו והטלוויזיה, זקוק הספר לעידוד מיוחד, מכשירי התקשורת החדשים עשויים להפיץ את ידיעת הספרים ולהרבות קריאה בהם, והם גם עלולים לדחות לקרן זוית. אנו מבקשים להעלות את החינוך לקריאה, את הספרייה בבית־הספר ואת הספרן־המדריך כגורם המגביר את הזיקה לספר בתנאים החדשים של קליטת ידע וחוויה. חברי־המערכת מאמינים, כי הם מניחים יסוד לכלי־חינוכי חיוני שיקדם ויפתח את ספרות הילדים והנוער וירבה לה קוראים נלהבים. חובה נעימה לי להודות ל"נחשונים" – המחברים שנענו לפנייתי, שלחו מפרי־עטם ועודדוני בהוצאת כתב־עת חדש זה.

ג. ברגסון

גרשון ברגסון נולד ב־21.8.1913 בעיירה שרפץ (ליד ורשה) שבפולין. הוא גדל בבית דתי־חסידים במשפחה בת שמונה ילדים. מאחיו הגדולים, שחלקם נטשו בגיל צעיר את החסידות ואת הקפוטות, שאב את רוח הציונות ואת השפה העברית.

ברגסון מספר על מפעלו הראשון בתחום ספרות הילדים העברית: "בהיותי בן שלוש־עשרה, כמה חברים ואני ארגנו ספרייה עברית לילדים. הספרייה הזאת היתה בארגז של סבון, שלתוכו הכנסנו את כל הספרים שקנינו. האחים שלי נסעו לוורשה פעמיים בשבוע, וקנו עבורנו ספרים שפורסמו בוורשה על־ידי הוצאת הספרים גיטלין. היו להוצאה חוברות קטנות לילדים, שנכתבו על־ידי יעקב כהן, פיכמן ועוד. אנחנו פתחנו את הספרייה הזו אצל חבר אחד שלנו בארגז – וזו היתה התחלת הפעילות שלי בתחום ספרות הילדים. ואם מדברים על שורשי בספרות הילדים, אפשר להזכיר גם כי רשימה שלי פורסמה בעיתון ילדים בשם עיתון קטן, שיצאה בתקופה היא בוורשה (בעריכתו של ירחמיאל ויינגרטן). הייתי גם 'ידיד העיתון', כי דאגתי להפצתו בעיירת מגורי."

בשנת 1932, בהיותו בן תשע־עשרה, התקבל ללימודים בסמינר למורים של רשת "תרבות" בוויילנה. משך הלימודים בסמינר היה חמש שנים, ורוב המקצועות שבו נלמדו בעברית. אף־על־פי שהיה אוטודידקט נכנס במחצית הקורס השלישי. בלימודיו בסמינר הצטיין ברגסון בלימודי העברית ואת עבודתו הראשונה הקדיש לנושא "ביאליק משורר הילדים".

ברגסון לימד בבתי־ספר של רשת "תרבות" בפולין כארבע שנים. בסוף אוגוסט 1939 התמנה למנהל בית־ספר בקרטו־בורזה, אולם לא הספיק להתחיל בתפקידו, שכן כמה ימים לאחר מכן פרצה מלחמת־העולם השנייה. עם פרוץ המלחמת ברח לתוך שטחי הכיבוש הסובייטיים. בזמן המלחמה התגלגל ממקום למקום ועבד בעבודות שונות: תקופת־מה היה מנהל פדגוגי בבית־ספר יהודי ברובנו, קיבל תפקיד של מורה לזמרה, ואף היה זמר במקהלת תיאטרון. אחר־כך גויס לצבא האדום ועבד כמזכיר בית־חרושת לצמר־גפן. עם סיום המלחמה חזר לפולין ולאחר חודשים ספורים עבר לגרמניה, שם מונה לממונה על המוסדות החינוכיים של תנועת "הנוער הציוני", שאליה השתייך.

ב־1947 עלה ארצה והתגורר בקיבוץ אושה. כאשר נפתח המוסד החינוכי "אלוני יצחק" התמנה ברגסון למנהלו הפדגוגי, ומשנת 1954 המשיך לעבוד במשרד החינוך: היה המפקח על בתי־הספר באזור הדרום ואחר־כך שימש כמפקח מחוז. בתחילת שנות השישים התמנה לתפקיד המפקח הארצי על בתי־הספר וחבר המזכירות הפדגוגית, ומשרד החינוך הקצה לו שעות מיוחדות לעסוק בספרות ילדים ונוער. בשנים אלה הקים את "המדור לספרות ילדים ונוער".

"עד לתקופה זו, מספר ברגסון, "לא היו כמעט פרסומים בנושא מחקר ספרות הילדים. התפרסמה רק חוברת אחת שאיגדה פרסומים של ספרות ילדים ונוער. היו גם כמה כנסים שהוקדשו לנושא ספרות הילדים ועידוד הקריאה, אך זה היה לא רציני ולא ממוסד."

סוף שנות השישים ותחילת השבעים היו שנות פעילות חשובות בכל הנוגע למיסודה של ספרות הילדים והנוער בארץ: בשנת 1972 נוסד פרס זאב, וב־1974 יצאה לאור החוברת הראשונה של ספרות ילדים ונוער. "בשנים אלה, מספר ברגסון, "עזרו על־ידי אלכס זהבי וד"ר אסתר טרסי, שהיו גם

חברי מערכת של ספרות ילדים ונוער, ואוריאל אופק, ששימש כיועץ מדעי החל מחוברת ב' ועד חוברת נ'."

בשיחה שקיימנו עם גדשון ברגסון הוא התייחס לשינויים שחלו בספרות הילדים לאורך השנים.

ש: מה דעתך על ספרות הילדים הרואה אור כיום?

ת: היום נוצר מצב שיוצא ספר ליום. יש מו"לים בלתי-אחראיים שמפרסמים כל ספר תמורת סכום כסף. לעתים קרובות אין עליה טובה, אין לסופר אמון בדברים שעליהם הוא כותב, או שבשירה החריזה איננה מתקבלת על הדעת.

ש: אילו הבדלים אתה רואה בין ספרות הילדים של היום לזו שראתה אור בעבר?

ת: פעם לא היו מגישים לילדים חומרים מהעולם הפוליטי. ניסו להנחיל ערכים. הרבה עניינים שנחשבו לטאבו, כמו מין, מופיעים היום בספרים לילדים. גם עניינים שנחשבו פעם רק של מבוגרים, כמו גירושין למשל, מופיעים היום בספרי ילדים. לפני שלושים שנה אף אחד לא כתב על זה לילדים – זה היה נושא של מבוגרים. היום הכל פתוח. היום כל נושא שקיים בחיים מופיע בספרות ילדים. גם בנוגע לערכים.

בספרות המודרנית פונים יותר דרך ספרות הילדים למבוגרים. הכתיבה היא לא לילדים, אלא המטרה העיקרית שלה היא לבקר את המבוגרים. תראו למשל את הכתיבה של יהודה אטלס.

ש: האם השתנית כחוקר?

ת: היום אני יותר מעריך את הגיל הרך, וזה בגלל שאני מאמין בחשיבות ובהשפעה של הספרים בגיל הזה. הקריאה בקול למשל – אלה בהחלט דברים שפעם לא כל-כך ייחסתי להם חשיבות, ואילו היום הם נראים לי מאוד חשובים.

ש: האם אתה קורא ספרות ילדים להנאתך? האם אתה רואה בזה רק מקצוע?

ת: אני קורא גם להנאתי, אבל אין ספק כי גם הצד המקצועי משפיע על כך. אבל אני חושב כי גם אם לא הייתי מעורב מקצועית הייתי ממשיך לקרוא ספרות ילדים, ואתן יכולות לכתוב שזה בגלל שבתוכי אני עדיין ילד.

חנה לבנת ורימה שיכמנטר

קיץ 1997